

Jarosław Syrnyk

Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu wobec mniejszości rosyjskiej i tzw. środowiska białogwardyjskiego

Na Dolnym Śląsku tuż po zakończeniu II wojny światowej poza Polakami, Niemcami, Żydami, Ukraińcami, Grekami, Czechami zamieszkiwali przedstawiciele około trzydziestu narodowości, a w każdym razie obywatele tyłu właśnie państw, również tak odległych jak Egipt, Syria, Iran czy Chiny¹. Do najmniej rozpoznanych zagadnień należą dzieje zamieszkującej ten obszar ludności rosyjskiej. Szczątkowe informacje na ten temat pojawiały się dotąd jedynie w publikacjach dotyczących ludności ukraińskiej lub związanych z funkcjonowaniem Cerkwi prawosławnej na Dolnym Śląsku.

Niniejszy artykuł nie pretenduje do przedstawienia całościowego obrazu losów ludności rosyjskiej na Dolnym Śląsku. Jest to raczej komunikat o stanie badań nad działalnością organów bezpieczeństwa państwa wobec środowisk rosyjskich w latach 1945–1956. Ze względu na zakres działania aparatu bezpieczeństwa w artykule umieszczono również uzupełniające informacje na temat rozpracowań środowisk białoruskich, litewskich i tzw. PMN, czyli „pozostałych mniejszości narodowych”. Analizę sformułowanego w tytule zagadnienia oparto na odpowiedziach na trzy podstawowe pytania: kogo dotyczyły rozpracowania oraz kto i w jaki sposób je prowadził?

Pojęcie „ludność rosyjska na Dolnym Śląsku” można rozumieć na dwa różne zakresowo sposoby. W ujęciu szerokim obejmowałoby ono wszystkich Rosjan – łącznie z żołnierzami, oficerami oraz ich rodzinami, stacjonujących tu do początku lat dziewięćdziesiątych XX w. w ramach kontyngentu wojsk sowieckich. W ujęciu węższym – określenie to odnosi się do obywateli polskich narodowości rosyjskiej oraz obywateli niepolskich, w tym bezpaństwowców, stale zamieszkujących na Dolnym Śląsku, niezwiązanych z pobytem tu wojsk sowieckich. W prezentowanym artykule pojęcie „ludność rosyjska” stosowane będzie w ujęciu węższym.

¹ AIPN Wr, 053/624, t. 3, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa wrocławskiego na 5 III 1949 r., [marzec 1949 r.], k. 4–7.

Jak zasygnalizowano, liczba ludności rosyjskiej (według przyjętej tu definicji) mieszkającej na Dolnym Śląsku po 1945 r. była niewielka, nie przekraczała bowiem kilkuset osób. Dowodzą tego dane pośrednie. Na początku 1951 r. rozpracowanie „Be” („biała emigracja”) dotyczyło 57 osób. „Element” ten, jak zapisano w sprawozdaniu rocznym za 1950 r., rozsiany był w dwunastu powiatach. Najliczniejsze było zgrupowanie wrocławskie, skupiające się wokół funkcjonującej tu cerkwi prawosławnej. Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu prowadził w tym środowisku wstępno-agencyjne rozpracowanie o kryptonimie „Prezes”, w którym przewijało się 63 figurantów². Również pozostałe z wymienionych narodowości były nieliczne: według danych z 1950 r. w województwie wrocławskim ustalono 43 osoby narodowości białoruskiej³, 18 Litwinów, 3 Ormian (jako PMN)⁴ oraz 10 Łotyszy⁵.

Aktualnie dostępne informacje na temat wstępnych działań WUBP we Wrocławiu wobec ludności rosyjskiej dotyczą 1948 r. Na szczeblu wojewódzkim sprawami rosyjskimi zajmowała się wówczas Sekcja I Wydziału I WUBP we Wrocławiu w ramach rozpracowania „RO-3”, które obejmowało następujące zagadnienia: „Be” – tzw. biała emigracja rosyjska (a także część ludności ukraińskiej, głównie byli żołnierze Semena Petlury), „Biał” – ludność białoruska, „Lit” – ludność litewska oraz „PMN” – pozostałe mniejszości narodowe. Rozpracowaniu prowadzonemu w sprawie domniemanej organizacji rosyjskiej we Wrocławiu nadano kryptonim „Wschód”. W efekcie funkcjonariusze WUBP „zlikwidowali” grupę „osób podejrzewanych o działalność szpiegowską na rzecz obcego państwa na terenie woj. wrocławskiego”, uzyskując ponadto „dane dotyczące białej emigracji rosyjskiej, jej działalności okupacyjnej, jak i organizacji »Nacjonalistyczny Związek Młodego Pokolenia« (NZMP)”. Jeszcze w 1948 r. aresztowany został Piotr Wielecki. Miał on rzekomo zeznać w śledztwie, że wśród emigracji białogwardyjskiej „wywiad angielski rekrutował szpiegów do prowadzenia działalności konspiracyjnej w Polsce wokół cerkwi prawosławnych”⁶.

W lutym 1949 r., w związku z agenturalnymi doniesieniami o planowanym wyjeździe za granicę Jerzego Smirnowa, szefa i współwłaściciela prywatnej spółki zajmującej się wykonywaniem robót elektroinstalacyjnych m.in. w okolicach Kowar, gdzie znajdowały się złoża wykorzystywanego w produkcji zbrojeniowej uranu⁷, w WUBP we Wrocławiu podjęto decyzję o przyspieszeniu aresztowań pozostałych figurantów

² AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie roczne „po linii »Be«, »Biał«, „Lit«” i »PMN«” [dla naczelnika Wydziału II Departamentu III MBP], 15 I 1951 r., k. 4.

³ AIPN Wr, 032/155, k. 7.

⁴ AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie „po linii »RO-3«” Sekcji I Wydziału I WUBP we Wrocławiu, [luty 1950 r.], k. 16–17.

⁵ AIPN Wr, 032/155, k. 10.

⁶ AIPN Wr, 032/155, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy organizacji rosyjskiej we Wrocławiu o kryptonimie „Wschód”, [maj 1949 r.], k. 92.

⁷ R. Klementowski, *Wydział IX Departamentu IV MBP (Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach) (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 2/4, s. 79–126.

rozpracowania. Poza Smirnowem do aresztu trafili m.in. Bazyli Mokraus (24 lutego 1949 r.), podejrzewany o sabotaż⁸, Jerzy Hajne i ks. Aleksy Znosko⁹.

W kwietniu 1949 r. dyrektor Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego płk Stefan Antosiewicz wystosował do szefów wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego pismo, w którym zawarł następujące sformułowanie: „Elementy nacjonalistyczne będące na usługach i ściśle powiązane z okupantem, a zamieszkałe obecnie na terenie RP, stanowią wzgl[ędnie] mogą stanowić bazę dla działalności obcego wywiadu. Zaszła więc konieczność kontrwywiadowczego rozpracowania ww. środowisk. Cele, jakie chcemy osiągnąć przez to rozpracowanie, są następujące:

1. Rozpoznanie środowisk, umiejscowienie ich, jak i ustalenie obcej działalności.
2. Stworzenie warunków umożliwiających obserwację działalności tych środowisk, ustalenie osób najbardziej podatnych do wykorzystania przez obcy wywiad wzgl[ędnie] osób podejrzanych o działalność antypaństwową, obserwacja i kontrola tych osób.
3. Zabezpieczenie tych środowisk przed działalnością obcych wywiadów.
4. Ewentualne wykrycie działalności wzgl[ędnie] penetracji obcych wywiadów w tych środowiskach.
5. Rozpracowanie tego środowiska z punktu widzenia wrogiej działalności w okresie okupacji i powiązania go z czynnikami niemieckimi.
6. Izolacja elementu przestępczego, skompromitowanego współpracą z okupantem¹⁰.

W myśl przedstawionych wytycznych w maju 1949 r. opracowany został „Plan operatywnych przedsięwzięć do sprawy pod kryptonimem »Firma«”. Rozpracowanie to prowadziły wspólnie Wydział I i IV WUBP we Wrocławiu pod nadzorem Departamentu I i IV MBP. Wśród figurantów sprawy znaleźli się: Jerzy Smirnow, Piotr Wielecki, Bazyli Mokraus, Jerzy Czerteżyński, ks. Aleksy Znosko, Włodzimierz Taraszkiewicz i Konstanty Mancewicz¹¹. Śledztwo w sprawie Mokrausa zakończyło się co prawda wyrokiem, ale jego „podstawą” nie był sabotaż, lecz udział w „zwóźce mienia żydowskiego z terenu zlikwidowanego getta brzeskiego”¹². Został on skazany 25 stycznia 1951 r. na trzy lata więzienia¹³. Również wobec Smirnowa początkowo wysunięto oskarżenia o szpiegostwo, do czego oskarżony przyznał się w toku

⁸ AIPN Wr, 038/4496, Kwestionariusz personalny, [luty 1949 r.], k. 8.

⁹ AIPN Wr, 032/155, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy organizacji rosyjskiej we Wrocławiu o kryptonimie „Wschód”, [maj 1949 r.], k. 92.

¹⁰ AIPN Wr, 032/155, Pismo dyrektora Departamentu I MBP płk. Stefana Antosiewicza z kwietnia 1949 r. do szefów WUBP, k. 28.

¹¹ AIPN Wr, 038/4498, t. 1, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy o kryptonimie „Firma” dla Departamentu I i IV MBP, 5 V 1949 r., k. 119.

¹² AIPN Wr, 038/4496, Akt oskarżenia, 22 X 1950 r., k. 101.

¹³ AIPN Wr, 038/4496, Informacja o treści wyroku w sprawie, 10 II 1951 r., k. 108.

prowadzonego przez oficera śledczego WUBP we Wrocławiu Jerzego Banaszka przesłuchania 27 kwietnia 1949 r.¹⁴ Zeznania te jednak odwołał dwa dni później¹⁵.

Kulisy śledztwa odsłania informacja z 1951 r., w której czytamy: „Przesłuchany w charakterze podejrzanego Smirnow początkowo do niczego nie przyznawał się. Po zrealizowaniu na terenie wojew[ództwa] wrocławskiego francuskiej siatki wywiadowczej wpłynęło doniesienie agentury celnej spod Smirnowa, z którego wynikało, że Smirnow zamieszany jest w działalność tej siatki. Ponieważ ww. w dalszym ciągu do żadnej działalności przestępczej nie przyznawał się, na polecenie szefostwa urzędu zastosowano wobec niego tzw. konwejer. Podczas konwejeru Smirnow zeznał o istnieniu na terenie Dolnego Śląska organizacji rekrutującej się z elementów białogwardyjskich, członkowie której prowadzili działalność szpiegowską na rzecz państw imperialistycznych. Zeznania te jednak Smirnow w kilka dni później odwołał [...], podając, iż złożył je pod presją, wskutek wyczerpania długotrwałym i bezustannym przesłuchaniem. Prowadzone w dalszym ciągu w tej sprawie śledztwo nie zdołało udowodnić winy Smirnowa w przedmiocie prowadzenia działalności szpiegowskiej. Równoległe prowadzone rozpracowanie agenturalne także nie potwierdziło istnienia i działalności siatki wywiadowczej, o której zeznawał Smirnow”¹⁶.

W związku z postawą Smirnowa działania WUBP we Wrocławiu znalazły się w martwym punkcie. Chcąc pozbyć się problemu, projektowano nawet przekazanie go władzom sowieckim: „Z analizy uzupełnionego w tej sprawie śledztwa wynika, że wina Smirnowa w przedmiocie sabotażu na terenie kowarskich kopalń jest problematyczna i Naczelną Prokuraturą Wojskową może wydać polecenie umorzenia postępowania karnego względem ww. Ponieważ sprawą Smirnowa interesował się w swoim czasie doradca Departamentu Śledczego MBP z uwagi na to, że Smirnow wywodzi się z emigracji białogwardyjskiej i należał przed wojną oraz w czasie okupacji Polski do rosyjskich organizacji mniejszościowych, proszę o zbadanie możliwości przekazania ww. władzom radzieckim”¹⁷. Ostatecznie śledztwo wobec Smirnowa umorzono w sierpniu 1951 r. na polecenie ppłk. Adama Humera¹⁸.

Mimo braku faktycznych podstaw do aresztowań otrzymane w toku przesłuchań dane posłużyły WUBP we Wrocławiu do wszczęcia nowych rozpracowań. Dotyczyły one m.in.: Daniela Bielawina (rozpracowanie o kryptonimie „Oficer”¹⁹) i ks. prof.

¹⁴ AIPN Wr, 038/4498, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego, 27 IV 1949 r., k. 101–105.

¹⁵ AIPN Wr, 038/4498, t. 1, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy o kryptonimie „Firma” dla Departamentu I i IV MBP, 5 V 1949 r., k. 124.

¹⁶ AIPN Wr, 038/4498, t. 1, Raport w sprawie Jerzego Smirnowa, 30 VI 1951 r., k. 262.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ AIPN Wr, 038/4498, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału III (Sekcja Śledcza) MBP ppłk. Leszkowicza do naczelnika Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu, 1 VIII 1951 r. k. 256.

¹⁹ AIPN Wr, 032/155, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy o kryptonimie „Oficer”, [październik 1949 r.] k. 97.

Włodzimierza Leśnobrodzkiego²⁰, byłego oficera armii carskiej (o kryptonimie „Profesor”). W pierwszym kwartale 1951 r. założono „wstępno-agencyjne” rozpracowanie o kryptonimie „Repatriant” na byłego oficera armii carskiej Borysa Czmiła. Według danych UB Czmił nie tylko brał udział w wojnie przeciwko bolszewikom, ale także służył w polskiej armii przed 1939 r. Stąd wyemigrował do Francji. W czasie wojny natomiast przebywał w Berlinie, zaś w 1945 r. przybył najpierw do Katowic, a potem do Góry w woj. wrocławskim²¹.

Jak dowiadujemy się z jednego ze sprawozdań WUBP, na początku 1950 r. w ramach rozpracowania „RO-3” prowadzono ogółem 231 podteczek na poszczególnych figurantów. Ponadto jako „sprawa przygotowawcza” prowadzone było rozpracowanie pod kryptonimem „Wschód” na środowisko białoemigracyjne skupione wokół cerkwi prawosławnej we Wrocławiu, jako „rozpracowania przygotowawcze na sprawy agenturalne” – pięć rozpracowań „po linii białoruskiej” (wymieniony „Oficer”, a poza tym „Gbur” – na Romana Sakowicza, „Literat” – na Leona Żudraka, „Organizator” – na Mikołaja Blimowa oraz rozpracowanie Włodzimierza Kułakowa), trzy sprawy „po linii »Be«” (przeciwko Piotrowi Kremce, Helenie Pucko, Alfonsowi Ugarence i nieodnotowanemu imiennie Hapanowiczowi) oraz jedna sprawa „po linii litewskiej” (przeciwko Marianowi Mickiewiczowi)²².

Poza wymienionymi osobami w okresie od wszczęcia sprawy „RO-3” do lutego 1950 r. zatrzymano doraźnie: „po linii »Be«” – jedną osobę (Jerzego Klima), „po linii” ukraińskiej – dwie osoby (Leona Laskowskiego i Eliasza Paleja), „po linii” białoruskiej – sześć osób (Józefa Sawickiego, Józefa Pobierzyna, Mikołaja Rulińskiego, Włodzimierza Moroza, Wojciecha Minkowskiego)²³. Do przeniesienia spraw do innego pionu (w połowie 1950 r.) w ramach „RO-3” zatrzymano kolejne osoby: dwóch przedstawicieli białej emigracji (Kolesowa – byłego podoficera wojsk Petlury, i Borysa Czmiła); dwóch Białorusinów, w tym Jana Góreckiego; Litwina Edwarda Jurewicza²⁴, a także w ramach likwidacji doraźnych Teodorę Worobiow, zaś „z rozpracowań” – Alfonsa Ugarenkę²⁵.

Jednym z istotnych narzędzi pracy WUBP we Wrocławiu była pozyskana w środowisku agentura. W lutym 1950 r. „po linii »RO-3«” działał tu jeden agent („Konsul”, pochodzenia rosyjskiego, urodzony w Moskwie, wiceprzewodniczący komitetu

²⁰ AIPN Wr, 032/155, Plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy o kryptonimie „Profesor”, [lipiec 1949 r.], k. 56; Protokół przesłuchania podejrzanego [ks. Aleksego Znoski], 24 V 1949 r., k. 119.

²¹ AIPN Wr, 032/155, k. 2.

²² AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie „po linii »RO-3«” Sekcji I Wydziału I WUBP we Wrocławiu, [luty 1950 r.], k. 16–17.

²³ *Ibidem*, k. 24.

²⁴ AIPN Wr, 032/155, Pismo do naczelnika Wydziału I Departamentu I MBP w Warszawie od naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu por. Józefa Dzikowskiego, [1950 r.], k. 51.

²⁵ *Ibidem*, k. 53.

cerkiewnego) i sześciu informatorów²⁶, m.in. o pseudonimie „Dubok”. Ponadto w środowisku był aktywny zwerbowany przez Informację WP informator „Wiktor”.

W połowie 1950 r. sprawy „białoemigrantów” przeniesiono z Wydziału I do Wydziału III²⁷, który przeprowadził kolejne aresztowania ujęte w sprawozdaniu za 1950 r. (cztery osoby²⁸), w tym byłego członka „Saugumo” (tajnej policji litewskiej w czasie II wojny światowej), Zdzisława Narkiewicza *vel* Narkiewiczusia. Mimo to działalność wrocławskich funkcjonariuszy UB prowadzących sprawy „Be” krytycznie ocenił odbywający w maju 1951 r. podróż służbową po woj. wrocławskim referent Sekcji I Wydziału II Departamentu III por. Pawłowski. Przygotowany przez niego raport został ledwie „przyjęty do wiadomości” przez p.o. szefa WUBP Eugeniusza Dowkana i zastępcę naczelnika Wydziału III por. Wojtasika – „bez potwierdzenia stanu faktycznego”²⁹.

W 1951 r. organa bezpieczeństwa państwa wyróżniały trzy „podejrzane” kategorie ludności rosyjskiej: członków komitetów rosyjskich; członków NORM (Nacjonalistyczna Organizacja Roskiej Młodzieży – Nacjonalistyczna Organizacja Młodzieży Rosyjskiej); byłych oficerów carskich; pozostały „element, który przybył do Polski w okresie Wielkiej Rewolucji Październikowej”³⁰. W listopadzie 1951 r. WUBP we Wrocławiu poinformował powiaty, że w Niemczech Zachodnich utworzona została organizacja pn. Stowarzyszenie Emigrantów Rosyjskich. Miała się ona zajmować werbunkiem agentury w tzw. Krajach Demokracji Ludowej, w tym w Polsce. Korepondencję przerosić mieli przez Polskę specjalni kurierzy³¹.

Zmiany w strukturach aparatu bezpieczeństwa od końca 1954 r. nie zakończyły rozpracowań ludności rosyjskiej i tzw. białogwardzistów. Co prawda w kwietniu 1956 r. materiały z rozpracowań dotyczących nacjonalistów białoruskich, litewskich i białej emigracji przekazano do archiwum³², nadal jednak inwigilowano Cerkiew prawosławną, jak i istniejące od 1950 r. Rosyjskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe³³.

²⁶ AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie „po linii »RO-3«” Sekcji I Wydziału I WUBP we Wrocławiu [luty 1950 r.], k. 23.

²⁷ AIPN Wr, 032/155, k. 35.

²⁸ AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie roczne „po linii »Be«, »Biał«, »Lit«” i »PMN«” [do naczelnika Wydziału II Departamentu III MBP], 15 I 1951 r., k. 6.

²⁹ AIPN Wr, 032/155, Raport z podróży służbowej do WUBP we Wrocławiu (Sekcji II Wydziału III) 11–20 V 1951 r. opracowany przez referenta Sekcji I Wydziału II Departamentu III MBP por. Pawłowskiego, 19 V 1951 r., k. 35.

³⁰ AIPN Wr, 032/155, Sprawozdanie roczne „po linii »Be«, »Biał«, »Lit«” i »PMN«” [do naczelnika Wydziału II Departamentu III MBP], 15 I 1951 r., k. 4.

³¹ AIPN Wr, 032/349, Pismo okólne z WUBP we Wrocławiu do szefów PUBP, 11 IX 1951 r., k. 54.

³² AIPN Wr, 032/155, k. 1.

³³ Rosyjskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe powstało w miejsce reaktywowanego 7 XII 1946 r. Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności. W 1960 r. RTKO zostało zlikwidowane. W roku następnym zarejestrowano Stowarzyszenie Kulturalne „Zwienja” – Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalne. Istniało ono do 1974 r. Por.: L. Olejnik, *Kres autonomii. Rosyjskie stowarzyszenia w Łodzi po II wojnie światowej*, s. 3–6 (artykuł dostępny w wersji elektronicznej na www.uml.lodz.pl/img/kronika/kml_2_2006_4.doc).

1 czerwca 1956 r. założona została sprawa ewidencyjno-obszaryjna pod kryptonim „Szkodnik” na księdza prawosławnego z Legnicy Jarosława Tyczynę – „wpływowego duchownego Kościoła prawosławnego, znanego z wrogiej postawy jako nacjonalista”³⁴. Sprawę zakończono 1 kwietnia 1958 r.³⁵ W czerwcu 1960 r. SB założyła sprawę o kryptonimie „Cerkiew” na byłych „nacjonalistów rosyjskich”: Józefa Radziuka, Michała Radziuka – rzekomego działacza Narodno-Trudowego Sojuszu z Berlina, i ks. Teodora Kuczyńskiego z Wrocławia. Wobec niestwierdzenia wrogiej działalności sprawę tę zaniechano w lutym 1961 r. Dalej środowisko było inwigilowane w ramach sprawy pod kryptonimem „Sekwana”. W rozpracowaniu działał m.in. TW „Kotwica”, a także były TW „Grisza”³⁶. Według SB w 1963 r. przebywał w kraju kurier NTS, „który nadał już serię listów zawierających m.in. literaturę NTS, a nawet list werbunkowy do obywatela PRL”³⁷.

Działania organów bezpieczeństwa wobec ludności rosyjskiej często obejmowały znacznie szersze kręgi społeczne. Główną figurantką rozpracowania RTKO we Wrocławiu pod koniec lat pięćdziesiątych XX w. była jego przewodnicząca – Konstancja Trochanowska. Trochanowska była Łemkinią, a jej działalność zmierzała m.in. do oderwania Łemków od Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. W ocenie SB, przynajmniej do 1959 r., działalność Trochanowskiej nie przyniosła spodziewanych przez nią rezultatów³⁸. Jedynie w 1963 r. z koła UTSK w Pieszycach wystąpiło kilku członków, organizując Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalne³⁹.

Dotychczasowe ustalenia i wiedza o działalności aparatu bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych pozwalają na wniosek, iż także w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. ludność rosyjska znajdowała się w kręgu zainteresowania Służby Bezpieczeństwa. W odniesieniu do Dolnego Śląska szczególnie ciekawa może okazać się szczegółowa eksploracja zagadnienia we Wrocławiu i Legnicy oraz rozszerzenie spektrum badawczego o wszystkich Rosjan przebywających w regionie.

³⁴ AIPN Wr, 024/7371, Postanowienie o założeniu sprawy ewidencyjno-obszaryjnej, 1 VI 1956 r., k. 2.

³⁵ AIPN Wr, 024/7371, Postanowienie o zaniechaniu i przekazaniu do archiwum sprawy ewidencji operacyjnej, 1 IV 1958 r., k. 139.

³⁶ AIPN Wr, 024/7816, k. 6, 181.

³⁷ AIPN Wr, 032/627, t. 2, Pismo naczelnika Wydziału II mjr. Mikłasa do zastępcy komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa publicznego w Wołowie, 21 V 1963 r., k. 203.

³⁸ AIPN Wr, 053/528, Kontrwywiadowcza charakterystyka zagadnieniowa nacjonalizmu ukraińskiego, 20 V 1959 r. Por.: AIPN, MSW II, 615, Sprawozdanie z pracy Komendy Wojewódzkiej MO Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu za 1 I – 31 III 1959 r., 10 IV 1959, s. 16–17: „Posiadamy również dane, że działacze w RTSK wywodzący się z Łemków starają się przeciągnąć obywateli pochodzenia łemkowskiego z UTSK do RTSK”.

³⁹ AP Wr, PWRN we Wrocławiu, XVIII/287, Informacja PWRN we Wrocławiu o środowisku ukraińskim w woj. wrocławskim, 10 IX 1963 r., k. 51.